

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת צו בבא מציעא קיג. – קטו:

קיג. גבי בעה"ב איכא תרי חזקי וכו'.

הקשה בשיטמ"ק בשם הראב"ד, מ"ט לא חשיב חזקה דממונא. [א"ה, לכאו' כל הנהו חזקות דחשיב הכא, חזקות המבררות הן, משא"כ חזקת ממון של בעה"ב]. ונראה לי משום דההיא חזקה מקלש קלישא הכא, דהא מידע ידיע דהאי שכיר עביד ליה עבידתיה ואיחייב ליה אגרא, דהוה ליה כחזקה, ומשו"ה לא חשיב לה.

קג. כנגד אותו היום של תביעה.

כ' הר"ן, מדברי רש"י ז"ל נראה שאינו נאמן אלא על יום אחד אחר זמנו. אבל אחרים פירשו שלעולם יש לו נאמנות יום אחד אחר שתבעו, שאם תבעו בזמנו, נשבע למחרתו ונוטל, וכן אם תבעו למחרתו, נשבע מחרת אותו יום ונוטל, וכן לעולם. וטעמא דמילתא, דכל שהוא מתמיד בתביעתו מידק דאי, אבל כשנתרשל בדבר איכא למימר נמי בפועל דטרוד בעסקיו הוא, הילכך אינו נשבע ונוטל.

וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל [פ"א מהל' שכירות ה"ן], אלא שהוא ז"ל לא נתן לו לפועל כל יום מחרתו, אלא אם יום אם לילה. וקרוב אני לומר דכל שתבעו שכיר לבעה"ב כל זמנו, אע"פ ששהה אח"כ זמן מרובה, נשבע בעה"ב שבועת התקנה, דכיון דליכא למימר חזקה אין בעה"ב עובר משום בל תלין, שהרי תבעו כל זמנו, אין לפטור בעה"ב משבועת התקנה וכו', וכ"ת חזקה אין שכיר משהה שכרו, איכא נמי חזקה דאין שכיר עובר משום לא תגזול, וכל ששקולות הן נשבע משום לא תגזול.

ובעה"מ פ", כל זמן שטענותיהן באות על אותו היום של זמנו, שאין בעה"ב טוען שפרעו אחר זמנו אלא שפרעו בזמנו, ויש עדים שטענו כל זמנו, זה אומר נתתי וזה אומר לא נטלתי, ומתוך אלו הטענות עבר זמנו, איתריעא ליה חזקה דאין שכיר משהה שכרו, שהרי בעל כרחו השהה כיון שתבעו כל זמנו, ואף חזקה שאין בעה"ב עובר בבל תלין לא אלימא השתא כולי האי, דבתר טענתיה קמייתא גריר ומיסרך סריך ליה בטענתיה קמייתא, הלכך כל כה"ג נשבע ונוטל לעולם.

קיג. בתוד"ה השתא. ועוד קשה במודה במקצת אמאי אין בה"ב נשבע, דרמי אנפשיה ומיזכר שלא ישבע לשקר.

וז"ל השיטמ"ק, ואי קשיא לך, מקמי דלימטי זמן חיוביה נמי ליתקון שבועה אבעה"ב ורמי אנפשיה ומיזכר משום שבועה. איכא למימר דלא מיזכר אלא ממאי דרמי אנפשיה מנפשיה, כגון מחיוב בל תלין דכבר ידע ליה דמסיק אדעתיה, אבל מחיוב שבועה הבאה עליו פתאום ולא אסיק אדעתיה, לא דכיר.

קיד. בתוד"ה וכו'. וא"ת בעה"ב נמי אית ליה הך חזקה וכו'.

בתוס' הרא"ש תי', ד[ל]בעה"ב אין כאן כ"כ בל תגזול, שאם לא יתן היום מחמת שכחה יתן למחר, אבל שכיר אם יטול שלא כדין עובר מיד משום בל תגזול, ועוד גבי בעה"ב בל תגזול ובל תלין דהוא בכלל אחד.

קיד. בתוד"ה וכו'. וי"ל דחמיר ליה לאו אחד כמו שנים.

כ' בהגהות מצפ"א, לכאו' הוא נגד מש"כ תוס' ביבמות [פה: בד"ה ולרבי] ובכתובות [יח: בד"ה ובכולי] דתרי לאוי חמירי. ועוד קשה לי, דלא דמי בל תגזול דשכיר לבל תגזול דבעה"ב, דגבי שכיר לא לקי עליה, דקיי"ל דלא היו לוקין על לאו דגזל משום דניתק לעשה הוא, אבל בעה"ב שעובר בלאו דגזל עם לאו דכובש שכר שכיר, לקי עליה, כמו"כ תוס' בריש פ' איזהו נשך [סא. בד"ה לעבור].

קיג. ולא יכנס לביתו וכו'.

כ' הרש"ש, נראה דלחצירו או לבית תבנו וכיוצא שרי, דלענין מזוזה איצטרך ביומא [יא.]. [בשערין] לרבוניהו, וכן לענין מעקה בספרי. [א"ה לכאו' התם בדירה תליא מילתא, אבל הכא לכאו' בכניסה לרשותו תליא, דאטו בית שאין הלוה דר בו עתה, [דפטור ממזוזה], יוכל ליכנס למשכנו. ויל"ע].

קיד. היו לו שני כלים נוטל אחד ומניח אחד.

כ' הרש"ש, עיין פירש"י. ולפירושו "ומניח" דקתני היינו מיד, וכדמשמע מהתו"ט. ואילו לא היה החוב אלא נגד אחד מהם, מה לו ליטול אותו שצריך להחזירו מיד, כיון שיש די באחד לגבות כל חובו, ואפי' מבניו, וכן שביעית לא תהא משמטתו. [אך לכאו' י"ל דנפק"מ שיוכל אח"כ ליטלו בלתי שליח ב"ד, וצ"ע בזה]. אך קשה מדוע לא תני דין זה באם לא היה לו אלא כלי אחד, דנוטלו ומחזירו בעת הצטרכו לו, אם ביום או בלילה. [א"ה, ולא ניח"ל למימור דהא גופא אשמעינן דיכול לקנות קנין משכון ביותר משיעור החוב]. לכן נלע"ד דכלפי דקתני בערכין [כג:]: לענין סידור דנותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין וכו', אשמעינן הכא במשכון דא"צ להשיב לו רק כלי אחד, והחילוק מבואר, דהתם שמא יתקלקל האחד ויהיה השני תחתיו, אבל הכא אם יתקלקל אז ישיב לו השני.

וז"ל הרשב"א, קשיא לי מאי קאמור, דאי ס"ל לתנא דמתני' דמסדרין לבעל חוב, הא משמע דכל שב"ד מסדרין ומניחין ללוה בשעת גובינא, אין שליח ב"ד ממשכן אלא מניחו לו, וכדתניא בברייתא [קיג:]: שליח ב"ד הבא למשכן יכנס לביתו וממשכנו, ולא ימשכנו דברים שעושים בהם אוכל נפש, ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר ומפץ לעני, וא"כ למה הוא נוטל לו מאלו השנים כלל, והלא כשמסדרין, אם הוא אומן מניחין לו שני כלים מכל מין ומין כדאיתא בערכין [כג:]: ואי ס"ל לתנא דאין מסדרין, וכן כשממשכנין ממשכנין את הכל, ומחזיר לו בשעה שראוי לעשות בהם

מלאכה כגון מחרישה ביום, מאי קאמר היו לא שנים נוטל אחת ומחזיר אחת, לא היה לו לומר אלא נוטל ומחזיר לו אחד.

ונראה שרש"י פירש היו לו שני כלים שאינם שוין בתשמישן, אלא אחת של יום ואחת של לילה, כדמפרש ואזיל מחזיר לו את הכר ביום ואת המחרישה בלילה, [א"ה, לכאו' צ"ל איפכא כג' שלפנינו], וה"ק כשהוא צריך של יום, נוטל מלוה של לילה ומחזיר לו של יום, ובלילה נוטל של יום ומחזיר של לילה. ואינו מחזור בעיני, חדא דהיו לו שני כלים ממין אחד משמע, ועוד דא"כ לא הו"ל למיתני נוטל אחד ומחזיר אחד, אלא נוטל אחד ומחזירו לו ונוטל את השני.

והראב"ד ז"ל תירץ, כשב"ד יורדין לנכסיו ופורעין את המלוה, מניחין לו שתי מטות ושני כלי אומנות, אבל מתני' דהכא בזמן שהלוה מוציא לו משכונות, א"נ שנכנס הוא ומשכנו, שאפי' הוציא לו כל ביתו או משכנו כל ביתו, קנה הכל במשכון, ואינו מניח אצלו כלום, אבל מחזירו לו בשעת מלאכה, וכסות יום ביום וכסות לילה בלילה. וגם זה אינו מחזור בעיני, דא"כ מאי נוטל אחד, אדרבה נוטל הכל ומחזיר לו אחד וכו'.

ונראה לי דב' כלים ממין אחד קאמר, ואחד צריך לו ואחד אין צריך לו, כלומר דאינו משתמש בעודן בידו אלא באחד מהם, נוטלם שניהם, וכשמחזיר לו מחזיר לו לעולם את האחד שהוא משתמש בו, והשני נוטלו ואינו מחזיר לו לעולם, וכן מצאתיה בתוספתא וכו'. ועוד יש לי לפרש דלאו בכלי אומנות קאמר, אלא בשני כלים כגון שני כרים או שתי מצעות וכיוצא באלו, שאין נותנין לו אלא אחד אף כשב"ד מסדרין לו.

קיג. רשב"ג אומר אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד שלשים יום, ומשלשים יום ולהלן מוכרן בב"ד.

כ' הרמב"ן, שלא אמרה תורה להחזיר אלא עד ל' יום שהוא בתורת משכון, אבל לאחר ל' שכבר עבר זמן ב"ד, אינו בתורת משכון, ונטלו בתורת גוביינא ומוכרו. וז"ל הר"ן, פירוש דרשב"ג לית ליה סדור כדמסקינן בגמ' [קיג:], ומשו"ה אין לו חזרה במשכון אלא כל שלשים יום שהוא זמן ב"ד, אבל לאחר שלשים מוכרן. אבל לת"ק דאמר מחזיר לעולם, היינו טעמא משום דס"ל דמסדרין, שאל"כ למה מחזיר לעולם, שאילו משום השבת משכון, בשלשים יום סגי שהוא זמן ב"ד, אלא ודאי ס"ל לת"ק דמסדרין.

אבל בתוס' פירשו [עיין לקמן קיד. בתוד"ה מהו], דאפי' ס"ל לת"ק דאין מסדרין, הני מילי כגון שבא מלוה לגבות נכסי ליה בתורת גוביינא, דבכה"ג גובה את כולן ואין משיירין לו כלל למ"ד אין מסדרין, אבל הכא בשמשכנו בתורת משכון עסקינן ולא בתורת גוביינא, ומשו"ה לת"ק נוטל ומחזיר לעולם, שזו היא תורת חזרה, ורשב"ג סבר שאע"פ שבתורת משכון בא לידו, משלשים יום ואילך מוכרן בב"ד. וא"ת ולת"ק מלוה למה הוא ממשכן שיצטרך ליטול ולהחזיר, ירד לנכסי ליה בתורת גוביינא, י"ל כגון שהוא רוצה ליפרע מן הלוה במעות או בקרקע, ובין כך ממשכן כדי שלא תהא שביעית משמטתו. עכ"ל הר"ן.

קיג. רשב"ג אומר וכו' ומשלשים יום ולהלן מוכרן בב"ד.

כ' המרדכי [סי' ת"א], מכאן היה פוסק רבינו קלונימוס דהמלוה שהלוה ללוה על המשכון, שאין בידו של המלוה לכופ את הלוה לפדות משכנו או למוכרו, דמדקאמר רשב"ג דמשלשים יום ואילך מוכרו בב"ד, מכלל דלרבנן אף לאחר ל' יום אין מוכר כלל, אלא ממתין עד שיפדה. וריב"א השיב עליו, דדוקא בכר ומחרישה והדומים להם שהוא צריך להם תדיר, אבל שאר כלים שא"צ להם תדיר, ממתנינם להם עד ל' יום, ואפי' לרבנן אם לא פדה עד ל' יום מודיעו ומוכרו בב"ד.

קיג. שליח ב"ד מנתח נתוחי אין אבל משכוני לא.

כ' הרא"ש [סי' מ"ו], [כלומר] אם היה בידו של לוח כלים והוא עומד בחוץ, שומטם מידו ונותנם למלוה, אבל לא יכנס לביתו ליטול משכנו. תימה, ואם לא ימצאו בידו, היאך יכפוהו ב"ד לפרוע מלוותו, ואנן קי"ל דפריעת בע"ח מצוה, ומצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו [כתובות פו.]. וראיתי מפרש, שליח ב"ד מנתח נתוחי, מנתחו ומושכו וכופהו ליכנס

לביתו ולהוציא לו העבוט החוצה, אבל לא יכנס לביתו למשכנו. ולפי ר"ת נ"ח, דמפרש דלא מיירי במשכנו לפרעון, אלא שרוצה להיות בטוח במעותיו, אבל כשרוצה ליפרע ממנו, שליח ב"ד נכנס לביתו וממשכנו.

קיג. שליח ב"ד וכו' אבל משכוני לא.

כ' הנימוק"י בשם תשו' הר"ן, אם הלוה אלם ורע מעללים ומעזי פנים מלפרוע, מותר ליכנס לביתו לדעת את מצפוניו אפי' ע"י שליח עכו"ם, [א"ה, לכאו' ע"י עכו"ם קיל טפי, דאי מיתסר ע"י ישראל בלאו, כששולח העכו"ם היו לכל היותר איסור דרבנן דאמירה לעכו"ם, [ועיין לעיל ז. דמספק"ל אי גזרו בשאר איסורין], ואולי ס"ל דבאופן האסור הב"ד הוא שעובר במה שבגרמתו נתמשכן הלוה בביתו, וא"צ מעשה דידהו ממש. וצ"ת], דאמרינן ממשכנין על הצדקה וכו'. וס' התרומות [ש"א ח"ג סי' ב'] כ', אין לעשות כן אלא מכח [דוחק גדול], וצדקה ומס שאני, שלא באו עליו דרך הלואה, ולא נאמר עליהם בחוץ תעמוד והאיש אשר וגו', אבל מלוה שהזהירה תורה עלינו בכך, אין כח בידיו לעקור מצוה זו אלא בקושי גדול, ושיהא כונת הב"ד לשם שמים, כדאמרינן [סנהדרין מו.]. ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו'.

קיג. בתוד"ה ואת המחרישה. קשה לר"ת וכו' היאך נטל את המחרישה דקתני ומחזיר, הא עבר כי נפש הוא חובל.

וז"ל הרשב"א, וא"ת והלא מחרישה כלי שעושין בו אוכל נפש ואין ממשכנין אותו, וכדתניא כשהוא ממשכנו וכו'. פי' הראב"ד בשעבר ומשכנו, דאע"ג דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד מהני בהא לכו"ע, כדאיתא פ"ק דתמורה [ו.]. ולפ"ז הא דא"ל אביי להווא דחבל סכינא דאשכבתא זיל אהדר ליה דהו"ל כלי שעושין בו אוכל נפש [לקמן קטז.], לא להחזירה לו לעולם קאמר, אלא להחזיר לשעה בימים ולא בלילות. ועוד י"ל דהכא בשמשכנו בלילה, שאינו זמן מלאכת החרישה, ולא אסרה תורה אלא שלא למשכנו בשעה שהוא ראוי לעשות בו מלאכה, וכן אמרו בירושלמי [ה"ב], דגרסינן התם, קרדום ומחרישה שדרכן לעשות מלאכה ביום, חובלן בלילה ומחזירן ביום. ובגליון תוס' הרא"ש כ' בשם הר' יהונתן, דמתני' מיירי שהלוה עצמו הוציאם לו. וכ"כ המאירי.

והר"ן הביא פירושי הראב"ד והרשב"א, וכ' עוד, וא"ת בשלמא כר למדנו שחייב להחזירו, מדתניא במכילתא [משפטים פ' י"ט] "כי היא כסותו לבדה" זו טלית, "היא שמלתו לעורו" זה חלוק, ב"מה ישכב" להביא עור מצע, דאלמא צריך להחזיר לו כלי מטתו בלילה, אבל כלים שעושין בהן אוכל נפש כגון מחרישה, היכן מצינו שרבתה אותן תורה לחזרה. וי"ל דגמרינן לה מק"ו, ומה שאר כלים כגון כסות ומטה שלא הקפידה תורה במשכונתן חייב בחזרתן, כלים שעושין בהן אוכל נפש שהקפידה במשכונתן, לא כ"ש שהוא חייב בחזרתן. ואין זה מחזור בעיני וכו', לפיכך נראה לי שאף זו בכלל קושיין דמקשינן להבא התם וכו', ומפרקינן אמר לך רבא שאני התם דאמר קרא השב תשיב, כלומר ונתרבו להשבה כל הכלים, בין עושין בהן אוכל נפש בין שאין עושין בהן, שאם משכנן בין ברשות בין שלא ברשות, כל שהוא צריך (בהן) [להן] שאינו עשיר, שצריך להחזירן כסדר הזה, ולאביי נמי השב תשיב כה"ג דריש ליה וכו', ומכאן למדנו השבת משכון לכלים שעושין בהם אוכל נפש וכו'.

קיג. בתוד"ה אימא. ואומר ר"י דמדרבנן בעלמא הוא כדאמר בסמוך וכו'.

והקשה בתו"ח, א"כ שליח ב"ד נמי אמאי שרי לנתח ולא גזרינן שמא יכנס לביתו, [ובתוס' הרא"ש לקמן [קטו. בד"ה אלמנה] כ', דשמואל לא גזר אלא דוקא בבעל חוב, שהוא להוט אחרי ממנו, אבל שליח ב"ד לא ישמע לו ליכנס לבית הלוה], ובסמוך שאני, דבעי למימר דשליח ב"ד שרי ליכנס בביתו. לכך נראה דילף לה נמי מיתורא ד"והאיש", דדרשינן מיניה לרבות שליח ב"ד שלא יכנס לביתו, ולגופיה לא איצטריך, דמילתא דפשיטא הוא, דהא גבי שמיטה דכתיב לא יגוש וגבי הלוה דכתיב לא תהיה לו כנושה, מי איצטריך התם קרא לרביי דאסור לנוגשו ע"י שליח, [ולא ס"ל לחלק בין שליח המלוה לשליח ב"ד]. ועל כרחק צ"ל דקרא ד"והאיש" לא אתי לאשמועינן אלא דיוקא, פירוש דגם האיש דהיינו שליח ב"ד צריך לעמוד בחוץ ואסור ליכנס לביתו, הא ניתוח שרי ליה לשליח ב"ד, א"כ שמעינן

מינה דבע"ח אפי' לנתח אסור, דאי ניתוח אפי' בבע"ח שרי מדכתיב לא תבא אל ביתו, א"כ ייתורא ד"והאיש" למה לי.

ובדעת הרמב"ם והטור כ' הסמ"ע [סי' צ"ז סק"ז], דמשמע מלשונם דאפי' משכנו המלוה שלא מוצנו בחוץ, עובר בלאו ד"לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו", ד"ביתו" לאו דוקא, אלא ה"ה או כ"ש דלא ישמט בחזקה מה שעליו או ממה שבידו בפגעו בחוץ, ומשו"ה כתבו סתם דאם משכנו המלוה עובר בלאו, אלא דלשליח ב"ד אין איסור אלא שלא יכנס לביתו, וזה למדו מיתורא ד"והאיש", דוהאיש א" בחוץ תעמוד" קאי. וכ' התו"ט, דלפ"ז צ"ל דבגמ' דקאמור שמה יכנס וכו', טעמא דקרא מפרש, ולא גרס "גזירה" כלשון התוס', וכן לא גרסינן בספרים שבידינו.

ק"ג: ונתן מטה ומטה וכו'.

כ' הרשב"א, הא דלא חשיב הכא נמי כלי אומנות, תנא הני וה"ה לכל הנך השנויים בערכין, ופרט אלו ואח"כ תנא הנך דרך כלל לקצר, וכדתנא בסיפא כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב. והרמב"ם [פ"א מהל' מלוה ולוה ה"ז] פסק כמ"ד מסדרין, ואפ"ה כתב שאין שליח ב"ד מניח לו אלא כלים שא"א לו בלא הם, כגון מטה ומצע ובגדיו שהוא לבוש, ונראה לי שהזקיקו לומר כן מה שראה כן גבי שליח ב"ד שמוניח לו אלו, ולא מנה כל שאר הכלים שמסדרין לו ב"ד. ואינו מחוור כלל כמו שאמרנו.

ק"ג: כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבע"ח.

הנימוק"י הביא מתני' דערכין [כג:], דנותנין לו מזון ל' יום וכסותו י"ב חודש וסנדליו ותפיליו. וכ' עוד, איכא מ"ד דה"ה ספריו אם הוא תלמיד, ויש חולק בדבר ואומרים דדוקא תפיליו שהוא דבר מיוחדת לגופו ודרך מלבוש הן, וכדרך שנותנין כסותו כך נותנין לו תפיליו.

ק"ג: דאמר אביי רשב"ג ור"ש ור"י ישמעאל ור"ע כולהו סבירא להו וכו'.

כ' בחכמת מנוח, מיייתי הא דאביי, ולא מיייתי בקיצור מתני' דתנן לא את הלוף וכו' [רשב"ג מתיר בלוף וכו'], דהו"א דלאו טעמא דעורבים משום דבני מלכים הן, אלא משום דדרך כל אדם לגדל עורבים, א"נ לענין גידול עורבים לטלטל בשבת דיינין להו כבני מלכים, אבל לענין להזיק למלוה שלא לפרוע החוב שהוא מצוה, אין דנין אותם כבני מלכים, אבל השתא דאמר אביי דכל ארבעת התנאים סבירי כחדא, ש"מ דרשב"ג נמי סבר כר' ישמעאל ור"ע דכל ישראל ראויין לאותו איצטלא. ועיין ברש"ש שתמה, לפי מש"כ הר"ן בפ"ק דסוכה [ז:]: על הא דאמר אביי שם ר' יהודה וכו' כולהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן, דהאי לישנא משמע דאין מודין זה לזה, לא פריך הכא מידי, דדילמא רשב"ג לית ליה הא דר' ישמעאל ור"ע.

ק"ד: איברא דעליה קרמי, משום שנא' ולך תהיה צדקה.

כ' בתו"ח, דקרא לאו הבטחה הוא, אלא מצות עשה הוא, שהכתוב הטילו עליו שיעשה לו צדקה, דהיינו לסדר לו בשעת גביית חובו, דצדקה לא שייכא אלא במידי דמחסר ממונא, כדאמרין [ב"ב פח:]: "איפה שלמה וצדק" צדק משלך ותן לו, [דכשמסדרין ללוה, הרי אין המלוה גובה כל חובו, כמש"כ לעיל מינה בביאור ד' המקשה. אמנם בתוס' בקידושין [ח: בד"ה צדקה] כ' דבהשבת המשכון קרי ליה צדקה משלו, משום דבע"ח קונה משכון]. וכן משמע מפירש"י ז"ל שפ"י, הטיל הכתוב עליו לעשות לו צדקה.

ק"ד: מה ערכין נידון בכבודו אף הקדש נידון בכבודו.

ופירש"י האבר נידון לפי כבודו, שאם הנשמה תלויה בו נותן דמי כולו. וז"ל הגמ"ה בערכין [ד:], נידון בכבודו של אבר, שאם אמר דמי אבר אחד עלי, נידון לפי חשיבות האבר וכו'. ורש"י שם פ"י באופן אחר קצת וז"ל, שניידון כולו אחר אבר אחד שכבודו תלוי בו. [ולכא"ו פירש "כבודו" כמו "נפשו", וכדכתיב "למען יזמר כבוד"]. ובשיטמ"ק בשם ר"ח כ', יש מי שגורס "בכבודו", כלומר בערכין כל אחד לפי כבודו, כך בהקדש אם יאמר דמי עלי שמין לפי כבודו. ומשנה שלימה שנינו [ערכין יג:] יש בערכין להקל ולהחמיר, כיצד אחד שהעריך את הנוה שבישראל ואחד שהעריך

את הכעור שבישראל, נותן עשרים סלעים, אמר הרי דמי [ו] עלי נותן את שויו, הנה בפירוש אין דין זה כדין זה. ויש מי שגרס "בכבודו", וזה פירושה, גמר נדר נדר מערכין, מה בערכין נדון כולו בכבודו, כלומר אם יאמר ערך כבדי עלי הקדש נדון בכלו, כך אם יאמר דמי כבדי עלי הקדש נותן דמי כולו, דתנן בפ' האומר משקלי עלי [כ.], ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כולו, זה הכלל כל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו.

ק"ד: הקדש שמסדרין אינו דין שמחזירין.

הקשה בהגהות טל תורה למהר"ם אריק, היאך אפשר להחזיר, הא הקדש קונה המשכון, א"כ כשהלוה ישתמש בו ימעול בהקדש, ואין לומר דהקדש אינו קונה משכון, כמו נכרי שאינו קונה [פסחים לא:], דא"כ למה לי טעמא ד"לך תהיה צדקה" יצא הקדש שא"צ צדקה, תיפוק ליה כיון דאינו קונה משכון צדקה מנין, כדאיתא בקידושין [ח: דיליף דבע"ח קונה משכון, דאם אינו קונה צדקה מנין], ומשום האי טעמא גופא נימא דאין הקדש מחויב להחזיר, דקרא לא מיירי רק בקונה המשכון, וצ"ע.

ק"ד: אשכחיה רבה בר אבוא לאליהו דקאי בבית הקברות של עובדי כוכבים.

בפ"ח [סי' מ"ז, אות ק'] הקשה, דהיה יכול להתראות לו שלא במקום קברות, דודאי [דר' אבהו] [דרבה בר אבוא] לא היה עומד לעולם בבית הקברות של עכו"ם, ואי משום שע"י כן יקשה לו וישיבהו ויבא לכלל זה שיאמר לו בשיתא לא מצינא, וע"י כך יביאהו לגן עדן, דאליהו ידע שכך יהיה המשא ומתן ביניהם, אכתי תקשה הקצור קצרה יד אליהו מלהביאו לכלל זה ע"י ענין אחר, וצ"ע, ואולי להקדים ביאתו לגן עדן נתכוין, והיא נמי מצוה. [שהתירו לצורך מצוה להאחיל על ארונות המתים ולסמוך על הרוב שיש בהם פותח טפח כמש"כ תוס' בד"ה מהו, והרא"ש שם].

והחת"ס הביא קושיתו, וכ' לתרץ ע"פ ד' רש"י פ' שמות [ג' ב'] דהקב"ה נגלה בסנה על שם עמו אנכי בצרה, וכן היה אליהו מצער בצער של עניות דרבה בר אבוא, והיה נראה לו בבית הקברות, כדמצינו בתענית [טז]. שהולכין על הקברות לומר הרי אנו חשובים כמתים לענין צער, ואפי' בבית הקברות של עכו"ם נמי, והואיל והוא כהן לא הוה מצי להראות בית הקברות של ישראל, על כן נראה לו בבית הקברות של גויים שאינם מטמאין.

ובבן יהוידע כ' וז"ל, ודע דאיתא במדרש תלפיות [אות א'], דרבה בר אבוא מצא את אליהו זכור לטוב בקברי גוים, כי הלך שם כדי להציל נפש גוי מן המזיקין, בשביל דאותו הגוי עשה טובה לישראל בגולה, עיי"ש, ומזה תבין כמה חביב לפני הקב"ה מי שעושה טובה עם ישראל, דאפי' שהוא גוי, שלח את אליהו זכור לטוב להצילו.

ק"ד: אשכחיה רבה בר אבוא לאליהו וכו' א"ל מהו שיסדרו בבע"ח וכו'.

כ' מהרצ"ח, אע"פ דאמרין [שבת קח.] לכשיבא אליהו ויאמר, ומקשה הש"ס מאי אם יבא אליהו ויאמר, ופירש"י שם איסור והיתר אין תלוי בו, דלא בשמים היא, ואיך שאל ממנו שאלות בעניני הוראה, וי"ל שם דוקא קאמר לשון "ויאמר", שמשמע שאמירתו לבד תספיק להכריע, וזה אינו מועיל אצלנו, דכלל גדול אצלנו אין נביא רשאי לחדש דבר על תורת משה, משא"כ כאן שאל אותו מנין, דמשמע דיביא ראייה וידרוש, הנה לא גרע כחו משאר חכמי הדור. [א"ה, זהו לפי הגי' שכל תוס' מנין שמסדרין בבע"ח, אבל גי' שלפנינו מהו שיסדרו בבע"ח. וצ"ל דמ"מ שאלו שמה יענה מילתא בטעמא כאחד מחכמי הדור, [ולא אמירה בנבואה בלבד], וכמו שהיה לבסוף].

ק"ד: בתוד"ה ואיך. וצריך לומר דסברא דק"ו מבטל היקשא וכו'.

וז"ל תור"פ, ור' יוחנן סבר דאין היקש למחצה, והיקשא עדיף מק"ו ומבטל ליה, ואע"ג דמוקמינן היקש לדבר אחר. [ו]אינך אמוראי סברי דק"ו עדיף, ומוקמינן היקש לדרשא אחרית. וכ"כ בתוס' הרא"ש דבהכי פליגי אמוראי. אמנם בשיטמ"ק כ' בשם גליון, דר' יוחנן יליף הא דנדון בכבודו מדרשא אחריתא, וכן מרגלית לקלין, ולא איצטרין היקש דהכא אלא למסדרין.

קיד. בתוד"ה מהו. פסק ר"ת בס' הישר דאין מסדרין בעב"ח.

וז"ל המרדכי [סוף סי' ת"ב], ומסיק שמסדרים, וכן פסק המיימון ורב האי והאלפסי, וכך קיבל ר"ב ממגנצי"א מרבותיו. וכן רבינו מאיר דן שמסדרין, והטעם כיון שנחלקו בדבר רש"י ור"ת כמו שאפרש בתר הכי, אנו דמספקא לן הלכך לא מפקינן ממונא מספיקא.

קיד. בתוד"ה מהו. דלא קיי"ל כוותיה אלא כרשב"ג דמתני' דאהלות דאסור מדורות העכו"ם משום אהל.

וכ"כ הרא"ש [סי' מ"ז]. וכ' ע"ז בפ"ח [אות צ'], ואני כתבתי שם בתוי"ט, דההיא נמי לאו משום טומאת אהל היא, אלא בטומאת בית הפרס שמא יגע או יסיט בעצם, כדברי רש"י בפ"ק דפסחים [ט.]. ולהרמב"ם [פ"א מהל' טומאת מת] טעמא דהוה בכלל טומאת ארץ העמים [אע"פ שהיא בארץ ישראל].

קיד. בתוד"ה מהו. וטעמיה דאליהו משום דרוב ארונות יש בהם פותח טפח, ויש מקום שלא גזרו וכו'.

וכ"כ הרא"ש [סי' מ"ז]. וכ' ע"ז בפ"ח [אות ק'], דמן התורה הולכין אחר הרוב, אלא מדרבנן גזרו דדילמא אין בהם פותח טפח וכו', [וקצ"ע דמשמע דהגזרה היתה לחשוש למיעוטא, אבל לישנא דגמ' בברכות דמיייתי ואזיל, דגזרו על שיש בהם משום שאין בהם, ומשמע דאפי' כשיודע שיש בהם פותח טפח מיתסר מדרבנן. מיהו סו"ד הרא"ש מסייע ליה, דהוסיף על טעם התוס' וז"ל, וגם אליהו היה מכיר באותן שהיו פותח טפח, וצ"ל דהך דאליהו שנתראה (לר' אבהו) [לרבה בר אבהו] נמי מצוה היא וכו'. [וסו"ד הובא לעיל בגמ' ריש סוגיין].

קיד: א"ל לא מתני מר טהרות, דתניא רשב"י אומר קבריהן של עכו"ם אין מטמאין באהל.

כ' הר"ן, פירוש אין מטמאין באהל קאמר, דגבי טומאת אהל כתיב "אדם כי ימות באהל", אבל טומאת משא יש להם. וא"ת א"כ למה לא היה חושש אליהו שמא היה שם עצם כשעורה שמטמא, כתבו בשם רש"י ז"ל שיודע היה אליהו שלא היה שם. ואחרים כתבו שאפי' היה שם, לא היה כהן מוזהר עליו, שכיון שאין מטמאין באהל, אין טומאתן אלא כטומאת נבילה, ואין הכהן מוזהר אלא על הטומאות הפורשות מן המת בלבד. וכ"כ בס' היראים. ועיין בתוס' ר"ד שכ' ז"ל, מאי דקשיא לי במהדורא קמא, נראה לי לתרץ דאליהו מלאך הוא ובאור הוה קאי, דאהל איכא מגע ליכא. [וא"כ ה"ה משא ליכא].

כ' בהגה"א [ס' מ"ז], מספקינן אם יש קברי עכו"ם לדרך בית הכנסת או בית המדרש, אם מותר לכהן לעבור אי ליכא דרכא אחרית'. [וצ"ב, דקבע דבריו ע"ד הרא"ש [הו"ד לעיל קיד. בתוד"ה מהו] שביאר עיקר טעמא דאליהו משום דרוב ארונות יש בהם פותח טפח, והתירו לדבר מצוה, ולכא"ו בהא הוא דמספק"ל אם התירו גם משום המצוה לילך לביהכ"ס וביהמ"ד. אבל לפ"ז מאי שנא קברי עכו"ם דנקט, ואם פסק כרשב"י, מאי שנא ביהכ"ס וביהמ"ד].

קיד: אמר ליה פשוט גלימך ספי שקול מהני טרפי.

כ' בתו"ח, אתי לאשמעינן כמה גדול מתן שרכן של תלמידי חכמים לעתיד לבא, דלא מיבעיא הפירות עצמן, אלא אפי' העלין כמה ריחן גדול, ולא זו עליו לחין העומדות על גבי האילנות, אלא אפי' אותן עליו שנשרו כבר ריחן גדול, מדקאמר ליה ספי שקול שילקוט אותן, משמע שכבר נשרו מן האילנות, ולא זו בלבד גוף העלין, אלא אפי' קליטת ריחן שנסחט בתוך הגלימא דבר גדול הוא, ולא עוד אלא שלא נסחט הריח בכל הגלימא אפס בקצהו, מדלא קאמר הש"ס פשוט גלימיה ספא שקל כדאמר ליה אליהו פשוט גלימך, ולא נטלן אלא בשיפולי דגלימא, ואפי"ה זבניה בתליסר אלפי זוז.

ובס' בניהו כ', נ"ל בס"ד מה שאמר לו ליקח מן העלין ולא מן הפירות, לרמוז לו אין אתה לוקח שכר בעבור עיקר דברי תורה שאתה עוסק בהם, אלא רק מן שיחה שיוצא ממנה דברי תורה, וכמו שאמרו [ע"ז יט]: על פסוק "אשר פריו יתן בעתו" אלו דברי תורה, "ועלהו לא יבול" אפי' שיחה

של תלמידי חכמים צריכה לימוד, כי יש בה יוצא ממנה דברי תורה, נמצא שיחה שיוצא ממנה דברי תורה קראה הכתוב בשם עליו, לכך א"ל שקול מהני טרפי דוקא.

קיד: פלגינהו לחתנוותיה.

כ' המהרש"א בח"א, ולא רצה ליהנות מריחן, לכך זבניה, וממעוטי לא רצה ליהנות, לכך פלגינהו לחתנוותא. וז"ל המהרש"ל, אפשר לומר שהיו לו בנים, ולפי שלא רצה ליטול עולמו בחיים, הרחיק ממנו שלא ליתן אפי' לבניו שהן בני ירושה. [א"ה, לא מסתברא דכוונתו כיון שבניו מורישין לו, שמא יירש אותם ונמצא נהנה, דלמה יש לו לחוש שימותו בניו בחייו, אלא כוונתו דבניו יורשין אותו והוה כרעיה דידיה, וא"כ אף בחייו מה שנהנין הם הוה כאילו הוא נהנה]. ועיין במהרצ"ח שכ', אולי בעצמו לא רצה ליהנות מפני דקיי"ל [תענית כד:]: דאסור ליהנות ממעשה ניסים, עיי"ש, [ולא מטעמא שכ' המהרש"ל שלא לאכול עולמו בחייו, וכפשטא דסוגיין], ועיין ג"כ רש"י [שם כה. בד"ה הדליק ממנו], נר אחר ליהנות ממנו, ונר של מעשה ניסים כיבה.

קיד: הא עשיר שכיב ועבוטו אצלך.

כ' בתור"פ, תימה דבספרי תניא, אם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו, אין לי אלא עני, עשיר מנין, ת"ל איש, א"כ מה ת"ל עני, שממהרין ליפרע מן העני [יותר מן העשיר. שיטמ"ק]. וי"ל דהתם מיירי בעשיר מקרקעות, אבל הוא צריך למטלטלין שלו, והכא מיירי בעשיר ממטלטלין שאין צריך לאותו כסות. וא"ת א"כ מאי קאמר התם א"כ מה ת"ל עני, והא מ"מ איצטרין למעוטי עשיר ממטלטלין. וי"ל דהא שמעינן שפיר מ"ושכב בשלמתו וברכך", דמשמע מי שצריך לאותה שמלה לשכב בה. והא דנקט עני, לישנא קלילא נקט. וכ"כ בתוס' הרא"ש. אמנם המאירי כ' ז"ל, זה שביארנו שהממשכן מצוה עליו להחזיר משכנו הצריך לו ביום ובלילה, דוקא בעני, אבל עשיר אפי' היו דברים אלו צריכים לו, אינו בכלל זה.

קיד: "עד בא השמש תשיבנו לו" זו כסות יום שניתנה לחבול בלילה.

כ' בתוס' רי"ד, קשיא לי, דהא סמוך לו כתיב "כי היא כסותו לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב" וגו'. [ובמפרשי רש"י אהאי קרא, וכן במפרשי המכילתא שם כ', דהיינו דדריש בתר הכי במכילתא "במה ישכב" לרבות את המצע, אלא דנחלקו בביאור הך דרשא, דיש שפ"י דמייירי במצע ששוכב עליו בלילה, ואיצטרין למימר דלא נימא דכסות לבדה נצטוה להשיב, ויש שפ"י דמייירי במצע שמשכב עליו ביום, ורבייה רחמנא להשיב או משום שצריך לו להסב, או כדי שלא יסב על כר ששוכב עליו בלילה ויבלה מהר].

קיד: משכנו ומת שומטו מעל גבי בניו.

ופירש"י דכיון דמשכניה קנייה. והנימוק"י מסיים בה, וכי מהדר ליה הוי פקדון גביה. וכ' בשיטמ"ק בשם הרמ"ך, נראה לומר דשומטו מעל גבי בניו סתמא קאמר, ואפי' לביתו מותר לו ליכנס ולשטמו מע"ג מטתו, דהא דמלוה הוא וכפקדון דמי, דשלו הוא נוטל, דטעמא מאי אמור רבנן דאין שליח ב"ד נכנס לבית לוח, כדי שיהא הלוח רשאי להוציא פחות שבכלים, אבל הכא ההוא כסות ידיע הוא להאי מלוה, ודיליה הוא דקא שקיל מיניה, ולא צריך שליח ב"ד כלל, דהא נפק ליה מתורת הלואה.

קיד: בתוד"ה אמר ליה. וי"ל שהיה ברור לו שיחיהו, לכך היה מותר מפני פיקוח נפש.

בקובה"ע [סי' מ"ט אות ט"ז] הוכיח מדבריהם, דפיקוח נפש דוחה כל האיסורין אפי' היכא דליכא מצוה, דהא בודאי ליכא מצות פיקוח"ג במת להחיותו, ואפי"ה כ' דהיה מותר משום פיקוח"ג, דהא דפיקוח"ג דוחה לכל התורה, אין הכונה דמצות הצלת נפש דוחה להאיסורין, אלא אפי' ליכא מצוה כלל שרי לעבור על האיסור במקום הצלת נפש. [ויעו"ש שכ' דמה"ט מותר לחלל שבת בשביל עובר דלא הוי נפש, כמש"כ תוס' בנדה [מד:]: והרא"ש ביומא [פ' בתרא סי' י"ג] בשם הרמב"ן]. [ולכא"ו נפק"מ נמי במאבד עצמו לדעת, למש"כ המנח"ח [מצוה רל"ז אות ב'] דליכא מצוה להצילו, כדין אבידה מדעת, וכן לשיטת הגרש"ק [בחכמת שלמה חו"מ סי' תכ"ו ס"א] דזקן ואינה לפי כבודו פטור מלהציל, דמ"מ יהא מותר לחלל שבת כדי להצילו. ויל"ע].

וז"ל תור"פ, תימה א"כ היאך נתמודד על בן הצרפית. וי"ל דלא מת ממש אלא נתעלף, והיינו דכתיב [מ"א, י"ז, י"ז] עד אשר לא נותר בו נשמה, ולמ"ד [נזיר מג.]. כהן אסור בגוסס, מ"מ כיון שעתיד לחיות כאילו לא מת. [ובשיטמ"ק כ' בשמו בזה"ל, צ"ל כיון שהיה סופו לחיות כחי דמי]. או שמא ע"פ הדיבור היה. ואותו תינוק משיח בן יוסף היה. [א"ה, אולי כוונתו דמה"ט היה הדיבור לדחות איסור טומאת כהנים כדי להחיותו].

קטו. למה חוזרין וממשכנין, שלא תהא שביעית משמטתו וכו'.

כ' הרש"ש, טעם זה לכא' אינו מספיק על כסות יום, דפשוט דצריך להיות אצל הלוה עד שקיעת החמה, ושביעית משמטת בסופה. [א"ה, לשי' הרא"ש פ' השולח [סי' כ'] דמיד כשהתחילה שנת השמיטה אין ב"ד [בודקין] לגבות שום חוב, וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוה, [ורק אם יפרע הלוה מעצמו, א"צ המלוה לומר משמט אני], אולי יש ליישב קצת. אמנם תליא בפלוגתא דרבוותא אם כוונת הרא"ש רק לשעת כניסת השמיטה, או לכל שעה ושעה שבשנת השמיטה, [ונפק"מ להלוה בשמיטה עצמה], כמבאר בתומים [סי' ס"ז ס"ק כ"ו], דאי כל שעה איכא לדינא דלא יגוש, אכתי לא אהני מידי, דכשישיב להלוה למחרת ראש השנה, מיד הוא בלא יגוש]. וגם אינו עולה על שאר ימות השנה ועל שאר שנים. אלא דטעם השני הוא העיקר.

קטו. אבל אתה נכנס לביתו של ערב.

דכיון דלא רצה להלוות לו אלא ע"י ערב, כאילו משכנו בשעת הלוואת דמי. שיטמ"ק בשם ה"ר יהונתן. [דוקא ליכנס לביתו של ערב שרינן משום האי טעמא, אבל לא לבית הלוה, כי היכי דלא נימא דבמשכנו בשעת הלוואה ונאנס המשכון או הוול, לישתרי ליכנס לביתו לחבלו בכלי אחר, וה"נ הערב שעליו סמך בעת הלוואה הוא שהותר לחבלו].

קטו. אלמנה וכו' אין ממשכנין אותה.

כ' הסמ"ע, [סי' צ"ז ס"ק כ"ב] נקט אלמנה שאין לה עוזר וסומך, לא מאישה, ולא מאביה שכבר יצתה מרשותו, [ולפ"ז בנתאלמנה מן האירוסין ושבה אל בית אביה כנעוריה, אינה בכלל האיסור, וצ"ת], וה"ה גרושה, ולאפוקי בתולה שהיא ברשות אביה. וכ' ע"י הש"ך [סק"א], צ"ע דהא מכריחים האלמנה לשלם, רק שאין ממשכנין אותה, ועל כרחק הטעם שלא לצער האלמנה שלבה שבור ודואג, והאי טעמא לא שייך בגרושה, והרי ר"ש פליג וס"ל דעשירה אפי' אלמנה ממשכנין, א"כ י"ל דבגרושה אפי' ת"ק מודה ליה.

וז"ל הט"ז, צ"ל דה"ה כל פנויה גרושה ובתולה, אלא שדיבר הכתוב בהוה, שדרך אלמנה להיות בעלת משא ומתן, ואין זה מדרכן של בתולות, ויש לי הוכחה ממתני' דהמקבל, אלמנה בין שהיא עניה וכו' ר"ש אומר וכו' ואתה משיאה שם רע בשכנותיה, פי' של זנות, א"כ כל פנויה בכלל ר"ש אומר אין ממשכנין אותה, וא"כ כשתאמר לת"ק דוקא אלמנה לחוד יש איסור, יש כאן שתי פלוגות וסברות הפוכות, דלת"ק שהוא מחמיר בעשירות מיקל בגרושה ובתולה, ולא מחייב רק באלמנה, ור"ש דמיקל בעשירה, יחמיר בגרושה ובתולה, ובמתני' לא שנינו רק פלוגתא אחת וכו', אלא העיקר דלת"ק נמי אין חילוק בין אלמנה ושאר פנויה וכו'. ובתומים [סק"ח] הסכים להש"ך, וכ' וז"ל, חס ושלום לשנות קוצו של יו"ד בתורתנו הקדושה, וכיון דלא נכתב רק אלמנה, הוא דוקא. והמנח"ח [מצוה תקצ"א] הביאו, וכ' עוד, דפשוט דאלמנה מן האירוסין בכלל, דהא נקראת אלמנה לענין כהן גדול.

קטו. אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה.

כ' הרא"ש [סי' מ"ח], והך דאלמנה ודריחיים מיירי שלא בשעת הלוואתו, אבל בשעת הלוואתו מותר, דסתם חבלה משמע שבא למשכנו על הלוואתו, ועוד מדקמפרש טעמא דקרא משום שמיאה שם רע בשכנותיה, על כרחק שלא בשעת הלוואה איירי, דאילו בשעת הלוואתו אין חייב להחזיר לה, [דאע"ג דר"ש קאמר טעמא דמיאה, ואנן קיי"ל כר' יהודה דבין עניה בין עשירה, מ"מ מדר"ש נשמע לר"י דלא איירי אלא שלא בשעת הלוואה, פ"ח אות ר',] ולא כמש"כ הרמב"ם [פ"ג מהל' מלוה ולוה ה"א] דאף בשעת הלוואתו איירי.

ובפיהמ"ש כ' הרמב"ם וז"ל, ואסור לחבול האלמנה משום חשד כשתתעכב אצל הממשכן אותה בשביל המשכון שלה, או שיארע ביניהם קלקול, ולפיכך השוה בדבר העניה והעשירה. ובשו"ת מקום שמואל [ח"א סי' ל"ב, וציינו מהרצ"ח כאן], כ' לבאר עפ"ד תוס' בסוטה [יד. בד"ה כדי לייגעה], דאף למאן דלא דריש טעמא דקרא, היינו שלא לדרוש טעם לסתור פשיטה דקרא, אלא הולכין אחר המקרא כסתימתו, אבל מ"מ דרשינן טעם להקרא, והיינו דמפרש הרמב"ם טעם האיסור בין בעניה ובין בעשירה משום חשדא כשתתעכב אצל הממשכן, ויישב בזה קושית הראשונים עליו, דהאי טעמא שייך גם בשעת הלוואה.

וז"ל הרשב"א, בד"א שלא בשעת הלוואה, ד"לא תחבול" כתיב, וחבול שלא בשעת הלוואה הוא. והרמב"ם ז"ל שכתב בין בשעת הלוואה בין שלא בשעת הלוואה, וכן בדברים שיש בהם אוכל נפש, אינו מחוור כלל, וזו אחת מתשובותיו של הראב"ד ז"ל. ואני אומר שהזקיקו לרב ז"ל לומר כן, מפני שאסרה תורה לחבול בגד אלמנה, ולמה, אם מפני החשד, הא אפי' עשירה שא"צ להחזיר לה אין ממשכנין, וכיון שכן מה בין שעת הלוואה ובין שלא בשעת הלוואה, הא אינו אלא מפני שאסור ליטול ממנה משכון כלל, וכן מדין לדברים שעשין בהם אוכל נפש, למה אסרה תורה ליטול מהם כלום ואפי' הן מאה. ומ"מ אינו, שלא אסרה לגבות מהן ולא ליקח אותן מהם, ומשכנו בשעת הלוואה הרי הוא כמכרו לו, ולא אסרה תורה אלא לחבול מתוך ביתו, דכתיב לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, ואלמנה ודברים שעושין בהם אוכל נפש לעבור עליו בשני לאוין.

קטו. אלמנה וכו' אין ממשכנין אותה, שנאמר לא תחבול בגד אלמנה.

כ' הגרע"א בתוספותיו למתני', מסתימת כל הפוסקים משמע דכל מילא אין ממשכנין אלמנה, ובגד דקרא לאו דוקא, [וכ"ה להדיא בחינוך [מצוה תקצ"א], וכ' המנח"ח שם דקבלו חז"ל דלאו דוקא בגד. [ועינו"ש שצדד דלר"ש דדוקא עניה [אסור] מחמת חזרה, א"כ אף בעניה אין אסור אלא דברים דאיתנהו בחזרה, מיהו למאי דקיי"ל כר' יהודה, אין לחלק]. אולם בשה"ג כ' בשם הרי"א ז"ל, שלא אסרה תורה אלא בגד לבישתה ומצעותיה וכדומה, אבל שארי כלים כגון כוסות של כסף וכיוצא, ראוי למשכן הימנה, שאין זה בגד. עכ"ל הגרע"א. וז"ל הרש"ש, קשה לי מנין לרבוויי שאר דברים, כיון דלא כתיב אלא בגד, וראיתי בשה"ג בשם ריא"ז שכ' באמת דלא אסרה תורה אלא בגד לבישתה ומצעותיה, [ואולי מדרבנן מיהא אסור אף בשאר כלים, דכן משמע מסתימת המשנה והפוסקים]. וקשה, לתנא דבי ר' ישמעאל דאית ליה דכל בגדים שנאמרו בתורה סתם אינן אלא צמר ופשתים [שבת כו:], א"כ ה"נ לענין חבול בגד אלמנה, ומדוע לא משני הש"ס בשבת ד"אף כל" לאתוויי הא אתא.

קטו. ואתה משיאה שם רע בשכנותיה.

כ' בחכמת מנוח, ואפי' אשה שהלוותה לאלמנה אינה רשאית [ת] לחובלה, משום שאינה יכולה לחובלה אלא ע"י שליח ב"ד שהוא איש, ומשיאה שם רע. [א"ה, א"כ עשירה נמי ליתסר מה"ט, ועד כאן לא קאמר ר"ש אלא משום דבעניה אתה נכנס אצלה שחירת וערבית [כדפירש"י], אבל הכא כיון דהשבת המשכון ודאי א"צ שליח ב"ד, ואולי גם כשחוזרת ונוטלתו למחר, [דהוי כפקדון דידה כמש"כ הראשונים לעיל דמה"ט אין נעשה מטלטלין אצל בנין], ורק לחבול בתחילה בעינן שליח ב"ד, תו לא דמי לעניה, ויל"ע]. ומיהו קשה דמשמע דאסור אפי' ע"י אשה שהיא שלוחה מב"ד לחובלה. וי"ל דמ"מ ב"ד יהיה להם עסק בכל יום עם נשים, ושייך שם רע.

קטו. דתניא ולא ירבה לו נשים, ר' יהודה אומר וכו'.

הכי תנן במתני' דסנהדרין [כא.]. [ועיין הגהת הגריעב"ץ עה"ג כאן]. ורישא דההיא הכי תנן, לא ירבה לו נשים אלא שמונה עשרה, ר' יהודה אומר וכו'. וכ' הרמ"ה שם, אית דמפרשי דר' יהודה ור"ש במימריה דת"ק פליגי, ולפרושי מימריה קאתו וכו', דאי ס"ד לאיפלוגי עליה קאתי, הו"ל לפרושי נמי טעמיה דת"ק וכו'. ואנן לא ס"ל הכי וכו', ואי משום דלא פרישנא לטעמיה דת"ק, משום דהוה פשיטא לן דלא דריש טעמא דקרא ואפי' היכא דמפרש טעמיה בהדיא, וה"פ דמתני', לא ירבה לו נשים בין מוחזקות בכשרות כאביגיל בין שאינן מוחזקות, אלא ח"י וכו'.

קטו. ר"ש אומר וכו' א"כ מה ת"ל ולא ירבה לו נשים, אפי' כאביגיל.

כ' בתו"ח, לכאורה משמע דתלת גוונים נשים ניהו, אותן דודאי מסירות, ואותן דודאי אינן מסירות כאביגיל, וסתם נשים. וקשה, דא"כ מנא ליה לר"ש דלא ירבה אפי' כאביגיל, דילמא אותן דודאי אינן מסירות מותר להרבות, ו"ל לא יסור" אתי לאשמועינן דאפי' אחת ומסירה ודאי לא ישאנה, ולא ירבה בסתם נשים קאמר, דעד שמונה עשרה מותר, טפי מהכי חיישין. וליכא למימר דסתם נשים מסירות את לבו וליכא אלא תרי גווני נשים, דא"כ לר"ש דאמר אפי' אחת ומסירה את לבו לא ישאנה, לא יהיה המלך מותר בסתם נשים אלא בנשים כאביגיל, וזה דוחק, דנשים כאביגיל לא שכיחי. ונראה דודאי ליכא אלא תרי גווני, כשרות ושאינן כשרות, ו"אפי' כאביגיל" דקאמר ר"ל נשים כשרות.

וז"ל הרמ"ה בסנהדרין [כא. בד"ה מתני'] בתו"ד, מוחזקות ברשעות כו"ע מודו דאפי' אחת לא ישאנה, ר' יהודה אומר מרבה הוא לו יותר מ"ח, ובלבד שיהו מוחזקות בכשרות כדי שלא יהו מסירות את לבו, שלא אסרה תורה להרבות אלא בנשים שאין מוחזקות בכשרות ולא ברשעות, שלפי רובן יסירו את לבו, וכ"ש אומר אפי' אחת והיא מסירה את לבו, כלומר שאינה מוחזקת בכשרות ויש לחוש שמא תסיר את לבו, הרי זה לא ישאנה, דהא כתיב לא יסור לבבו, לא יעשה דבר שגורם להסיר את לבו, א"כ מה ת"ל לא ירבה לו נשים, אפי' כאביגיל וכו'. [ומבואר דתלתא גווני נשים איכא, וקושיית התו"ח, כ' הרב המגיה שם לתרץ דמוחזקת ברשעות מסברא אסור אפי' באחת לכו"ע, ועל כרחק פלוגתייהו בדרשא דקראי באינך תרי גווני].

קטו. החובל את הריחים וכו'.

כ' הטור [סי' צ"ז, והו"ד בתו"ט כאן], פירוש של יד שהוא מטלטלין ושייך ביה משכון, אבל בתי ריחים של מים הרי הם כקרקע, ולא שייך ביה משכון, אלא גוביינא כשאר קרקעות, דלא שייך משכון אלא במטלטלין, שאין ממשכנין ליקח קרקע למשכון.

וז"ל הנימוק"י לקמן [קטז]. בשם ס' התרומות [ש"א ח"ב סי' א' ב'], ריחים של יד כמטלטלין הם, שדומים לכלים שנופל עליהם לא תחבול, או שננס לבית ריחים של מים ונטל הברזל הסובב והגלגלין, אבל לסגור הדלת שלא יטחון, הרי זה כמעכב הלוח או נכסיו ממלאכתו, והוא בכלל הגזלנין, ובי"ד אין ממשכנין ריחים התחתונה, דהו"ל כקרקע, ואין לבי"ד בהם אלא גוביינא כשיגיע זמן השומא, ואין חוששין שמא יתלוש ויבריה, משום שאין חוששין שמא יעקור נטיעות ויסתור בנין ויבריה וכו', ואם עבר בע"ח ותלשן, כבר נעשים מטלטלין, ומחזירן בשעת מלאכה כמטלטלי.

קטו. בתוד"ה וחייב. ואין לומר וכו' וקמ"ל דריחים ורכב אינם כל אחד שלא להתחייב אלא עד שיחבול שניהם, דא"כ וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, וליכא למימר דלעולם בשתי התראות מיירי, והוצרך להשמיענו דלוקה שתיים, דלא תימא הואיל ועושין מלאכה אחת, כלי אחד הוא, ולא יתחייב שתיים, כאוכל זית לחצאין דאפי' התרו בו על כל חצי זית אינו לוקה אלא אחת, דא"כ ליתני וכו'. [ועיי' במאירי [בד"ה החובל], דממה שהזכירה התורה שתייהן, והרי היינו למדים אחת מחברתה, ולא הזכיר את שתייהן אלא לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, אע"פ שאין שניהם משמשין אלא למלאכה אחת].

ובתוס' חדשים שבגליון המשנה הביא קושיית הרמ"ז ע"ד תוס', איך תיסק אדעתין דלא יתחייב עד שיחבול שניהם, והלא כיון שחבל אחד מהם הוי חובל נפש, דאינו יכול לעשות מלאכתו באחד מהם, וא"כ אף דלא מיחייב משום חובל ריחים, הא מיהת חייב משום חובל נפש. ויש ליישב, דהתוס' אזלו לשיטת רב הונא בגמ' דבריחים לבד חייב שתיים מלבד משום חובל נפש.

קטו. בתוד"ה וחייב. ואין לומר דהא דלקי היינו כגון ששבר הריחים וכו', כיון דמפסיד בחובו כנגד הריחים הרי כאילו החזיר הריחים עצמו והוי לעולם ניתק לעשה.

וז"ל תוס' הרא"ש לקמן [קטז. בד"ה זיל], וכי תימא בששבר את הריחים וכו', הא ליתא, כיון שיכול לשלם ממון כדאיתא בפ' בתרא דמכות גבי השבת העבוט דאינו לוקה [אפי' כששרפו], כיון דאיתיה בתשלומין. [ומבואר בדעת תוס' כשיטתם שם דאיכא קיום עשה דהשבת הגזילה והשבת העבוט גם כשמשלם דמיהם, אבל בדברי הרא"ש יל"ע אם כוונתו למש"כ הריטב"א שם בשם הרמ"ה דכששרפו מיפטר משום דאין לוקה ומשלם, ולא משום דמקיים העשה בתשלומין, או דס"ל כתוס' דאיכא קיום עשה בתשלומין, אלא דבהא פליג עלייהו, דאין מפסיד החוב ממילא, אלא אם ירצה ישלם המשכון לקיים מצות ההשבה בזמנה, וחובו יגבה כשיגיע זמנו].

והרמב"ם [בפ"ג מהל' מלוה ולוה ה"ב] כ' דאם חבל [כלים שעושין בהם אוכל נפש] מחזיר בעל כרחו, ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה. [וכ"כ בהל' א' בחובל בגד אלמנה, ובהל' ד' בחובל מתוך ביתו], והשיגו הראב"ד דהיכא דחייב באונסין אינו לוקה ומשלם, וכ' הרה"מ [בה"ד], דהראב"ד מדמה ליה ללא תגזול דכתיב ביה והשיב את הגזלה אשר גזל, ואפי' אין הגזלה בעין, כיון שהוא חייב באונסיה ה"ז לאו שניתק לתשלומי ממון ואין לוקין עליו וכו', ואף זה כיון שהוא חייב בתשלומי אם נאנס פטור מן המלקות. ודעת רבינו הוא שאין זה לאו שניתן לתשלומין, שהרי לא אסרה תורה זה מחמת הפקעת ממון חבירו, שהרי נוטלו בחובו, ואין זה לא גנב ולא גזלן, אלא גזיה"כ היתה שלא לעשות דין לעצמו. ואין לאו זה ניתן לתשלומין, שהרי הלוח והמלוה אין מחלוקתן עכשיו ממון, אבל הוא לאו שניתק לעשה, ואם לא קיים העשה שבו לוקה. וא"ת היאך לוקה ומשלם וכו', נ"ל שדעתו ז"ל הוא שהלאו הוא בשעת נטילת המשכון, ובאותה שעה לא היה מתכוין לגזולו אלא ליטלו במשכון בחובו, וכשנאבד נפקע חובו בכדי שוויו, שהרי לכך נטלו.

ועיי' במלאכ"ש ש"כ לפרש מתני' ז"ל, החובל את הריחים עובר בל"ת אע"פ שהחזירו קודם שהוצרך לו בעליו, ומ"מ אינו לוקה דהוי כמו גזילה שניתן להשבון, אבל אם נצטרך לו בעליו קודם שהחזירו, אע"פ שאח"כ החזירו לו, החובל חייב על מה שעבר וכו'.

קטו. בתוד"ה וחייב. וי"ל דטעמיה דאביי דא"ל לאהדורי וכו'.

בגילויני הש"ס למהר"י ענגיל הביא מתשו' מהר"ם ב"ר ברוך [סי' של"ה], ש"כ אהך עובדא שחייבו אביי להחזיר משום דברים העשויים לעשות בהם אוכל נפש, דכל שעתא עבר עליו, כנזיר בבית הקברות, עכ"ל, נראה שלא הבין ז"ל הטעם כמש"כ תוס' דרק בשוגג הואיל והיה זכיה בטעות, או משום ניתוק, או משום דלא מהני, [כמו שדנו תוס' בקושייתם], רק דלאו דלא יחבול איננו על החבלה לבד, רק כל זמן שהוא אצלו עובר על גוף הלאו, דכל שעה שמחזיקו נחשב חובל, כנזיר בבית הקברות דכל רגע ורגע עובר א"ל א"טמא". [א"ה, ולפ"ז לכא' אם התרו בו כמה פעמים, ילקה כמנין ההתראות, ועכ"פ למ"ד דלוקין על לאו שאין בו מעשה. וצ"ת]. וצ"ב באמת מנ"ל לומר כן כאן.

קטו: דאמר רבא אכלו וכו' נא ומבושל לוקה שלש וכו', אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות.

ופירש"י ואין לוקה אלא על נא ומבושל שהם מפורשים. והרמב"ם [בפ"ח מהל' קרבן פסח ה"ד, ובפ"ח מהל' סנהדרין ה"ג] כ' דאינו לוקה אלא אחת, [עיי"ש מש"כ הכס"מ בטעמו], והרמב"ן בהשגותיו לס' המצוות [שורש ט'] השיגו וס"ל דלוקה שתיים. ועיי' במנח"ח [מצוה ז' אות ב'] שנסתפק לשיטת הרמב"ן, אם היה נא ואח"כ בישלו, אפשר דלא נפקע הלאו דנא, וחייב שתי מלקיות, משום נא ומבושל, [א"ה, לפו"ר יל"ע ממש"כ תוס' [בד"ה שנאמר] דבגוף אחד אין לחייב שתיים בלא פסוק], וכי תימא אין איסור חל על איסור, זה אינו, דודאי בישול הוי איסור מוסיף, דקודם הבישול היה לו היתר לאכלו כשיצלה כל צרכו על האש, ועתה נאסר ולא מהני צלי אח"כ, ונאסר לעולם, והוי איסור מוסיף וכו', או דילמא כיון דנתבשל לא הוי נא. וצ"ע.

קטו: עד כאן לא קאמר רב יהודה וכו', הלכך לשאר דברים הוא דאתא וכו', עד כאן לא קאמר רב הונא וכו'.

מצותו דוקא. ועיקר דברי הר"י מקורבי"ל הובא גם בתר"פ שם, אלא שלא הזכיר ההיקש דמצה לפסח].

קטו: בתוד"ה אבל. וי"ל דאינו לוקה בחי ומבושל בחמי טבריא כדתניא התם וכו'.

כ' המהרש"ל בפסחים [מא: ע"ד תוד"ה איכא דאמרי, וכ"כ כאן בקיצור, וציין לדבריו שם], תימה הא רבא גופיה קאמר לעיל [שם מא.]. דלקי אחמי טבריא משום כי אם צלי אש וכו'. וצ"ל דלפי המסקנא מוכרחים לומר דרבא אליבא דרב חסדא הוא דמשני, וליה לא סבירא ליה, ורב חסדא הוא דס"ל דכי אם צלי אש אתא לרבויי חמי טבריא, ולא כרבא וכו'. [יעו"ש עוד]. והמהרש"א כאן ושם פליג עליה, וז"ל בסוגיין, לא ראיתי שם דקאמר רבא דלקי, אלא דקאמר רבא אליבא דרב חסדא מאי חייב דקאמר, משום צלי אש, והיינו מחייבי עשה, דלגבי חי וחמי טבריא לא הוי "כי אם צלי אש" רק עשה, ולא לקי לכו"ע אלא אנא ומבושל, וכיוצא בזה מצינו לשון חייב ואיכא לפרושי ביה דלא לקי. ובפסחים הוסיף, ומשום ד"כי אם צלי אש" לאו הוא למלקות בנא ומבושל דבני מילקא נינהו, נקט לה גם בחמי טבריא בלשון חייב בחייבי לאוין.

וז"ל תוס' הרא"ש, וא"ת והא מיבעי ליה לחי ומבושל בחמי טבריא, ורבא גופיה קאמר התם המבושל בחמי טבריא חייב וכו'. ואמר ר"ת דעל כרחך חייב דקאמר התם, לאו מלקות קאמר, ד"כי אם צלי אש" הוי לאו הבא מכלל עשה ואין לוקין עליו.

כ' הרמב"ן, נראה לי דלרב הונא בשאר דברים, אפי' על שני כלים ממש, כגון סכין של שחיטה ומחרישה, אינו לוקה אלא אחת, כדלא לקי בריחיים ורכב אלא אחת משום כי נפש הוא חובל, שאל"כ כשחבל ריחים ורכב לילקי ארבע, שתים משום ריחים ושתים משום רכב, ומאי טעמא, משום דכי נפש הוא חובל חד לאו וחד שם הוא, למה זה דומה, לאוכל כזית נבלת שור וכזית נבלת כשב, שאינו לוקה אלא אחת, והכי איתא בכריתות [ד.], וכ"ש בשני כלים שעושין מעין מלאכה אחת, כגון שני כלים ושותי מחרישות, וכן נמי שני ריחיים ושני רכב אינו לוקה בהן אלא ככלי אחד. ולרב יהודה "כי נפש הוא חובל" לשאר דברים הוא דאתא לעשותן כריחים וכרכב, ולוקה עליהם משום ריחים ומשום רכב וכו'.

קטו: בתוד"ה אבל. וי"ל דרבא עביד היקשא מצלי אש דכתיב בקרא דלקמיה וכו'.

וז"ל תור"פ לקמן [קטז. בד"ה מבעי ליה], ורבא דלא קאמר לעיל מבעי ליה לכדתניא, משום דהא נפקא ליה מקרא דכתיב לעיל מיניה "צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו", והדר כתיב "אל תאכלו ממנו נא", דהיינו **בשעה שאוכלין המצה**. [ולכאו' צ"ב, להמבואר בתוס' ריש פ' ערבי פסחים [צט: בד"ה עד שתחשך] בשם הר"י מקורבי"ל, דהא דבעינן גבי מצה משתחשך [ולא יוכל לאכול בתוספת יו"ט כבשאר שבת ויו"ט], הוא משום דאיתקש לפסח, ובפסח כתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה, א"כ ל"ל למילף דזמן איסור אכילת נא ומבושל בזמן אכילת המצה, טפי אית לן למילף מפסח גופיה, דאיסורו בזמן